

dr Anna Marciniuk-Kluska
Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach
Wydział Nauk Ekonomicznych i Prawnych

Ocena zróżnicowania rozwoju gmin wiejskich podregionu ostrołęcko-siedleckiego Assessment of development dispersion of Ostrołęka-Siedlce subregion rural communes

Streszczenie: W pracy dokonano próby oceny zróżnicowania rozwoju na przykładzie dochodów gmin wiejskich podregionu ostrołęcko-siedleckiego. Omawiany podregion stanowi część najbogatszego regionu Polski, wchodzącego w skład województwa mazowieckiego. Jednak na terenie tego województwa występują dysproporcje w poziomie rozwoju pomiędzy podregionami. Analizowany podregion ostrołęcko-siedlecki jest podregionem biedniejszym, o dużej skali opóźnień rozwojowych oraz mniejszej atrakcyjności lokalizacyjnej, najtrudniejsza sytuacja występuje na obszarach wiejskich. W latach 2013-2015 zauważono wzrost dochodów w przeliczeniu na jednego mieszkańca gminy. Miary zróżnicowania wykazały zwiększenie dyspersji dochodów gmin, na co wskazuje wartość odchylenia przeciętnego, wzrastająca w kolejnych latach. Zaobserwowano również w 2015 r. zwiększającą się siłę asymetrii prawostronnej dochodów per capita, z 0,25 w 2014 roku (asymetria słaba) do 0,56 w 2015 roku (asymetria umiarkowana).

Słowa kluczowe: dochody gmin, rozwój lokalny, obszary wiejskie, miary zróżnicowania

Abstract: The publication attempts to assess the dispersion of development by the case of income of rural communes in the Ostrołęka-Siedlce subregion. The relevant subregion belongs to the richest regions in Poland that is a part of the Mazovian Province. However, in the area of the province there are disparities between the levels of development in individual subregions. The subject Ostrołęka-Siedlce subregion is one of the poorest, characterised by large-scale development gaps and low attractiveness of location; the situation is most difficult in rural areas. The income per capita in the commune rose between 2013 and 2015. The statistical measures applied proved an increase in the dispersion of income in the commune, which is shown in the value of average deviation that increased in subsequent years. It was also observed that in 2015 the right-hand asymmetry of income per capita became stronger as it rose from 0.25 in 2014 (weak asymmetry) to 0.56 in 2015 (moderate asymmetry).

Keywords: income of communes, local development, rural areas, statistical dispersion measures

Zadania gmin w kontekście rozwoju lokalnego

Występujące we współczesnym świecie problemy modelowania rozwoju lokalnego są trudne do przezwyciężenia ze względu na ich złożoność oraz zachodzące

zmiany społeczno-gospodarczych uwarunkowań rozwoju. Rozwój społeczno-gospodarczy jest jednym z kluczowych zadań, przed którym stają władze centralne oraz lokalne niezależnie od ustroju zarówno politycznego, jak i gospodarczego. Posiada on ewolucyjną naturę, jest więc nierównomierny, nieprzewidywalny, niejednorodny, nielinearny¹. Rozwój należy rozumieć jako długotrwały, złożony proces kierunkowych zmian, w którym można wskazać prawidłowo po sobie występujące etapy przemian danego obiektu. W kontekście rozwoju terytorialnego jest on długotrwałym procesem pozytywnych zmian w sensie ilościowym i jakościowym, obejmującym procesy gospodarcze, przestrzenne, społeczne, które zachodzą na określonym terenie. Rozwój na poziomie regionalnym można rozpatrywać jako wzrost gospodarczego potencjału z jednoczesną trwałą poprawą konkurencyjności i poziomu życia mieszkańców. Natomiast rozwój lokalny jest różnie interpretowany w literaturze amerykańskiej i europejskiej. W literaturze amerykańskiej związany jest tylko z rozwojem gospodarczym, natomiast w ujęciu europejskim są to działania gospodarcze i społeczne integrowane na równi z ochroną środowiska naturalnego. W takim podejściu rozwój zyskuje miano rozwoju zrównoważonego, który stał się kanonem we współczesnych badaniach rozwoju lokalnego.

Podstawowym aktem prawnym samorządu terytorialnego w Polsce, określającym jego status, jest ustawa o samorządzie gminnym². Podstawową jednostką samorządu terytorialnego jest gmina. Do głównych działań samorządu gminy należy przede wszystkim wykonywanie zadań publicznych. Najważniejszym zadaniem samorządu gminy jest tworzenie takich warunków, aby mogły być zaspokojone potrzeby lokalnej społeczności. Na realizację zadań gminy otrzymują określone środki finansowe, które decydują zarówno o możliwościach, jak i rozmiarach wykonywanych zadań³. Rozwój w skali lokalnej powinien zmierzać do konkretnych efektów, czyli w najprostszym rozumieniu tworzenia nowych miejsc pracy, powstawania nowych przedsiębiorstw. W szerszym rozumieniu, rozwój lokalny można rozpatrywać jako kompleksowe kształtowanie jak najlepszych warunków życia w lokalnym środowisku, względnie doskonalenie organizacji i warunków funkcjonowania organizmów gospodarczych na danym terenie.

Budżet gminy jest najważniejszym instrumentem zarządzania finansami lokalnymi. Działania władz samorządowych bez trwałych dochodów są mało skuteczne. Budżet gminy umożliwia realizację zadań publicznych, społecznych oraz zasad zrównoważonego rozwoju. Prawidłowa konstrukcja budżetu pozwala na realizację funkcji planowania, monitoringu, kontroli operacji finansowych gminy.

¹ J. Hausner, *Koncepcja modelu polityki rozwoju społeczno-gospodarczego*, [w:] *Zarządzanie strategiczne rozwojem*, red. J. Górniak, S. Mazur, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012, s. 18.

² Ustawa z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym, Dz.U. 2001, Nr 142, poz. 1591.

³ A. Borodo, *Samorząd terytorialny. System prawno-finansowy*, Warszawa 2004, s. 37.

Źródła dochodów gmin oraz zasady ich ustalania i gromadzenia określa ustawa⁴. Ważne jest ustalenie zakresu zadań, które zostaną przyjęte do wykonania oraz określenie zasobów finansowych niezbędnych do realizacji zaplanowanych zadań, mających na celu właściwe wykorzystanie środków publicznych i optymalne zaspokojenie potrzeb mieszkańców⁵.

Decyzje w sprawie wykorzystywania środków publicznych bardzo często mają charakter polityczny, dlatego sprawność rządu jest ważna z punktu widzenia dobra publicznego. Z tego powodu w wielu państwach, obok innych władz publicznych, funkcjonuje samorząd terytorialny. Jednostki samorządu terytorialnego działają na poziomie szczebli lokalnych i regionalnych, dysponując określonymi kompetencjami oraz dochodami umożliwiającymi realizowanie zadań publicznych⁶.

Analizując zakres zadań samorządowych, należy zdefiniować kluczowe pojęcia występujące w ustawach samorządowych. Zadaniem jednostki samorządu terytorialnego określamy cel, który musi być osiągnięty, zaś kompetencje to zespół praw, obowiązków organu, obejmujących prawne formy działania, czyli realizacji zadań. Zadania z zakresu administracji państwowej możemy podzielić na zadania wykonywane przez administrację rządową oraz zadania wykonywane przez samorząd terytorialny. Zadania samorządu terytorialnego dzielą się na zadania własne oraz zlecone. Do zadań własnych zaliczamy zadania obligatoryjne i fakultatywne. Zadania zlecone możemy podzielić na zadania przekazane na mocy ustawy oraz na podstawie porozumień.

Zadania własne służą zaspokajaniu potrzeb wspólnoty lokalnej, co oznacza, że samorządy realizują określone zadania we własnym imieniu i na własną odpowiedzialność, w ramach posiadanych zasobów finansowych⁷. Realizacja zadań gminy może następować samodzielnie lub z pomocą sołectw. Zadania obligatoryjne własne gminy muszą realizować obowiązkowo, zadania fakultatywne są wykonywane wówczas, gdy jednostki dysponują wystarczającym kapitałem. Zadania własne wynikają z własnych decyzji samodzielnego podmiotu administracyjnego, są podejmowane bez ingerencji państwa, w granicach posiadanych kompetencji. Zadania te wynikają z przepisów prawa, w tym także z woli organu przedstawicielskiego społeczeństwa. Granice realizacji zadań własnych wraz z ich standardami regulują przepisy prawa, posiadane zasoby rzeczowe, ludzkie i finansowe⁸.

⁴ Ustawa z dnia 13 listopada 2003 roku o dochodach jednostek samorządu terytorialnego, Dz.U. 2003 nr 203 poz. 1966.

⁵ B. Dolnicki, *Samorząd terytorialny*, LEX a Wolters Kluwer business 2009, s. 53.

⁶ L. Patrzałek, *Finanse samorządu terytorialnego*, Wrocław 2010, s. 111.

⁷ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483, art. 166, ust. 1).

⁸ E. Kornberger-Sokołowska, *Finanse jednostek samorządu terytorialnego*, Lexis Nexis, Warszawa 2012, s. 123.

Nadzór oraz kontrola realizacji zadań własnych wiąże się z kryterium legalności. Lokalna społeczność ma prawo odnieść się zarówno do celowości, gospodarności, jak i rzetelności wykonania zadań własnych⁹.

Planowanie rozwoju lokalnego jest procesem określania najbardziej pożądaných stanów oraz zdarzeń z punktu widzenia przyszłej sytuacji. Gminy planują swój rozwój poprzez tworzenie planów długookresowych, w których określają cele rozwoju, zadania, kierunki i priorytety działań¹⁰.

Jednostki samorządu terytorialnego wykonują również tzw. zadania zlecone administracji rządowej, na realizację których gminy otrzymują od administracji rządowej dotacje celowe. Organy administracji rządowej poprzez przekazywanie środków publicznych na realizację zadań wykonywanych w ich imieniu gwarantują sobie prawo kontrolowania wydatkowanych środków. Wynika to zarówno z punktu widzenia gospodarności, jak i celowości działania. Zadania zlecone na mocy ustawy muszą być realizowane przez gminy obligatoryjnie. Z kolei zadania zlecone powierzone przyjmowane są do realizacji przez samorządy po uprzednim zawarciu porozumienia z organem administracji rządowej lub inną jednostką samorządową, która przekazuje zadanie. Nadzór oraz kontrola wykonania zadań zleconych należy do zadań wojewody.

Zadania własne samorządu terytorialnego mają charakter miejscowy, a częściowo ponadmiejscowy. Zadania lokalne są związane z terenem oraz mieszkańcami jednej korporacji terenowej i nie są dzielone pomiędzy niższe szczeble. Do zadań lokalnych zaliczamy¹¹:

- zadania lokalno-integralne – dotyczą potrzeb społeczeństwa jako grupy społecznej, żyjącej na terenie gminy, np. dbania o tereny zielone, utrzymania oraz oświetlenia dróg lokalnych, cmentarzy itp.
- zadania lokalne zbiorowe – dotyczą spraw publicznych powstających poprzez łączenie indywidualnych potrzeb ludzi zamieszkujących na danym terenie, o ile te potrzeby nie wykraczają swoim zakresem poza zdolności administracyjne samorządu terytorialnego, np. dostarczanie energii elektrycznej, wody, gazu, zapewnienie środków transportu lokalnego, utrzymanie dróg, szpitali, szkół itp.

Zadania ponadlokalne wykonują korporacje samorządowe utworzone ze wspólnot lokalnych. Podobnie jak zadania lokalne, również zadania ponadlokalne możemy podzielić na:

⁹ M. Kosek-Wojnar, K. Surówka, *Podstawy finansów samorządu terytorialnego*, PWN, Warszawa 2007, s. 96.

¹⁰ A. Łuczak, *Wielokryterialne metody ilościowe w diagnozowaniu i modelowaniu rozwoju lokalnego*, Wyd. Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu, Poznań 2016, s. 26.

¹¹ M. Poptawski, *Formalne wymogi stanowienia prawa w gminach*, „Finanse Komunalne” 2007, nr 3.

- zadania ponadgminne, których celem jest zaspokajanie potrzeb ludzi mieszkających na terenie korporacji ponadgminnej. Zadania te mają charakter głównie liniowy i płaski, które w obrębie administracyjnym jednej gminy nie są możliwe do wykonania, np. udział w planowaniu przestrzennym, utrzymanie okręgowych oraz krajowych dróg, muzeów, ponadlokalna gospodarka wodna, utrzymanie parków itp.
- zadania wyrównujące, wynikające z potrzeb indywidualnych gminy, w sytuacji gdy dostępne środki nie są wystarczające do wykonywania obowiązkowych zadań. Polegają one na finansowym oraz organizacyjnym wyrównaniu obciążeń wszystkich członków ponadlokalnej korporacji celem okazania pomocy słabszemu człowiekowi. Dotyczy to tych zadań, które zapewniają równomierne zaopatrzenie ludności;
- zadania uzupełniające, wynikające z indywidualnych potrzeb mieszkańców danego terenu, które nie mogłyby być wykonane na niższym szczeblu z powodu swego znaczenia, zakresu, objętości lub z innych powodów, np. utrzymanie okręgowych szpitali, szkół średnich oraz zawodowych, muzycznych, liceów, itp.
- zadania wspólne, które mają na celu zaspokajanie potrzeb wszystkich podporządkowanych podmiotów administracyjnych, które obciążają wszystkich członków. Mogą one być wykonywane wyłącznie wspólnie bądź ich wspólne wykonywanie uzasadnione jest gospodarczo (np. ze względów oszczędnościowych), np. utrzymanie szkół dla inwalidów itp.

Zaspokajanie podstawowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy¹²:

- ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska oraz przyrody i gospodarki wodnej;
- utrzymania gminnych ulic, dróg, mostów, placów, a także organizacji ruchu drogowego;
- dotyczące wodociągów oraz zaopatrzenia w wodę, kanalizacji, usuwania oraz oczyszczania ścieków komunalnych, utrzymania czystości i porządku urządzeń sanitarnych, wysypisk oraz unieszkodliwiania odpadów komunalnych, zaopatrzenia w energię elektryczną oraz ciepłą i gaz;
- lokalnego transportu zbiorowego;
- gminnego budownictwa mieszkaniowego;
- ochrony zdrowia;
- wspierania rodziny oraz systemu pieczy zastępczej;
- edukacji publicznej;
- działalności w zakresie telekomunikacji;

¹² Art. 7 ust. 1 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591).

- pomocy społecznej, w tym również ośrodków oraz zakładów opiekuńczych;
- kultury, w tym również bibliotek gminnych oraz innych instytucji kultury i ochrony zabytków wraz z opieką nad nimi;
- kultury fizycznej oraz turystyki, w tym również utrzymania terenów rekreacyjnych i urządzeń sportowych;
- utrzymania targowisk oraz hal targowych;
- utrzymania zieleni gminnej oraz zadrzewień;
- porządku publicznego oraz bezpieczeństwa obywateli, a także ochrony przeciwpożarowej i przeciwpowodziowej, w tym również wyposażenia oraz utrzymania gminnego magazynu przeciwpowodziowego;
- polityki prorodzinnej, w tym również zapewnienia kobietom w ciąży opieki socjalnej, medycznej oraz prawnej;
- utrzymania gminnych obiektów oraz urządzeń użyteczności publicznej i obiektów administracyjnych;
- wspierania oraz upowszechniania idei samorządowej, w tym tworzenia warunków do działania oraz rozwoju jednostek pomocniczych i wdrażania programów pobudzania aktywności obywatelskiej;
- promocji gminy;
- współpracy ze społecznościami lokalnymi oraz regionalnymi innych państw;
- współpracy oraz działalności na rzecz organizacji pozarządowych, a także podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego oraz o wolontariacie.

Należy zaznaczyć, że wymieniona lista zadań nie jest zamknięta z uwagi na możliwość pojawienia się spraw, które będą również zaliczone do zadań własnych gminy, a wynikających ze szczegółowych ustaw.

Dysproporcje rozwojowe województwa mazowieckiego

W Polsce do celów statystycznych wyróżnia się jednostki terytorialne na pięciu poziomach, z czego charakter lokalny mają: podregiony, powiaty i gminy. Województwo mazowieckie jest przykładem regionu o silnym, wewnętrznym zróżnicowaniu poziomu rozwoju. Jednostki samorządu województwa mazowieckiego otwierają i zamykają rankingi krajowe pod względem wielkości wskaźników. Przykładem może być jedna z najniższych (4,2%) stopa bezrobocia m.st. Warszawy. Dysproporcje uwidaczniają się też w wysokości dochodów własnych *per capita*, gminy znajdują się zarówno w czołówce, jak i na końcu listy rankingowej. Specyfika gmin, polegająca na ich silnym wewnętrznym zróżnicowaniu, determinuje sposoby prowadzenia polityki lokalnej, której celem jest wyrównywanie szans rozwojowych. Główny cel polityki spójności to dążenie do spójności ekonomicznej, społecznej i terytorialnej. Problem zróżnicowania

regionów pojawia się w wielu teoriach rozwoju regionalnego. Każda z nich wskazuje jeden lub kilka czynników determinujących rozwój oraz określa mechanizmy powstawania różnic międzyregionalnych. Ponadto analiza literatury przedmiotu wskazuje, że rozwój ma charakter spolaryzowany i koncentruje się głównie w silnych ośrodkach metropolitalnych, co w naturalny sposób prowadzi do różnic wewnątrz regionów. Obecność Warszawy, która z racji pełnionych funkcji stołecznych (funkcje administracyjne i finansowe) przyciąga potencjał gospodarczy, kapitałowy i intelektualny oraz skupia życie społeczne, prowadzi do przestrzennych dysproporcji rozwojowych wewnątrz regionu. Należy zatem uznać, że podobnie jak w wielu obszarach stołecznych Unii Europejskiej, występowanie różnic w poziomie rozwoju wewnątrz regionu jest naturalne¹³.

Nierównomierny rozwój gospodarczy przedstawił Boudeville, autor koncepcji regionu spolaryzowanego, według której region jest to zhierarchizowana całość złożona z metropolii, jej satelitów i zdominowanych obszarów wiejskich¹⁴. Jest to przestrzeń, w której części są komplementarne i utrzymują ze sobą oraz z biegunem wzrostu większą wymianę niż z biegunami regionów sąsiednich. Biegunem wzrostu autor określił zgrupowanie dynamicznie rozwijających się oraz ważnych w gospodarce i silnie powiązanych działalności, które są zlokalizowane wokół kluczowych dla rozwoju przedsiębiorstw. Jest to przestrzeń heterogeniczna i jednocześnie miejsce wymiany usług, dóbr, informacji, której intensywność wewnątrz regionu jest znacznie większa w porównaniu z intensywnością na zewnątrz. W koncepcji tej kluczowe znaczenie dla procesów rozwoju regionalnego odgrywa koncentracja, która oznacza, że wraz z rozwojem bieguna wzrostu powinien następować rozwój pozostałych działalności gospodarczych w danym regionie.

Dysproporcje w rozwoju zauważył również John Friedmann, formułując teorię wzrostu gospodarczego, będącą rozszerzeniem teorii nierównomiernego wzrostu Hirschmana. Wprowadzając pojęcie rdzenia i peryferii zaznaczył, że w najsilniej rozwiniętych regionach, które są z reguły nieliczne, koncentrują się najbardziej konkurencyjne przedsiębiorstwa. Otoczenie, w którym konkurencyjne podmioty gospodarcze pełnią dominującą funkcję, Friedmann określił mianem peryferii, zaś rolę rdzenia przypisał regionom. Koncepcja rdzenia-peryferii odzwierciedla w znacznym stopniu rozwój społeczno-gospodarczy oraz pozycję obszarów wiejskich epoki industrialnej¹⁵.

¹³ *Rozwój zrównoważony*, Mazowiecki Ośrodek Badań Regionalnych, Warszawa 2017.

¹⁴ A. Bajerski, *Przegląd wybranych teorii rozwoju regionalnego*, [w:] *Rola obszarów metropolitalnych w polityce regionalnej i rozwoju regionalnym*, red. W. Kisiąła, B. Stepiński, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Poznań 2013, s. 8-12.

¹⁵ M. Wójcik, *Wiejski obszar peryferyjny w koncepcjach geograficznych*, [w:] *Wiejskie obszary peryferyjne – uwarunkowania i czynniki aktywizacji*, red. M. Wesołowska, *Studia obszarów wiejskich 26*, Komisja Obszarów Wiejskich Polskiego Towarzystwa Geograficznego, Warszawa 2011, s. 19.

Materiałem statystycznym są dane pozyskane z Banku Danych Lokalnych, badania empiryczne przeprowadzono dla 74 gmin wiejskich podregionu ostrołęcko-siedleckiego województwa mazowieckiego. Ocenę zróżnicowania poziomu rozwoju gospodarczego przeprowadzono w oparciu o dochody własne budżetów gmin wiejskich *per capita*. Finanse gmin odzwierciedlają poziom zamożności jednostek samorządu terytorialnego oraz przesądzają o stopniu i zakresie samodzielności finansowej organów samorządowych. Dochody budżetów gmin z tytułu udziału w podatku dochodowym od osób fizycznych PIT na 1 mieszkańca pośrednio pokazują zamożność mieszkańców. Liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą wskazuje na poziom operatywności, przedsiębiorczości i inicjatywy mieszkańców podregionu. Aktywność ekonomiczna mieszkańców wpływa na poziom dochodów gmin.

Województwo mazowieckie jest największym pod względem powierzchni i ludności województwem położonym w środkowowschodniej części Polski. Obejmuje ono obszar o powierzchni 35,6 tys. km² i posiada ponad 5,3 mln mieszkańców. Mazowsze jest również największym w Polsce skupiskiem ludności wiejskiej (1,9 mln mieszkańców). Liczba ludności województwa mazowieckiego wzrasta, jest to efektem utrzymującego się od kilku lat dodatniego przyrostu naturalnego, jak i dodatniego salda migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały, co przedstawiono w tabeli 1. Wskaźnik przyrostu naturalnego w 2013 r. wyniósł 0,2‰ (w kraju -0,5‰). Najniższe saldo migracji wewnętrznych zaobserwowano w badanym podregionie ostrołęcko-siedleckim, w 2013 r. wyniosło ono minus 2031 – wzrost o 33,4% w porównaniu z 2010 r. Najwyższe w kraju saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały na 1000 ludności wyniosło 2,5, przy czym napływ ludności obserwowano tylko do m.st. Warszawy oraz do podregionów warszawskich. Oprócz odpływu ludności z obszarów wiejskich, pogarsza się również struktura demograficzna mieszkańców podregionów. Udział ludności w grupie poniżej 25 lat obniżył się do 27,0% (spadek o 1,2 p.proc.), w kraju do 27,3% (o 1,6 p.proc.). Jednocześnie odnotowano wzrost udziału ludności w wieku powyżej 65 lat do 15,4%, był on wyższy niż przeciętnie w kraju¹⁶.

Województwo mazowieckie charakteryzuje się największymi w kraju wewnętrznymi dysproporcjami rozwoju społeczno-gospodarczego. Część centralna Mazowsza, w tym miasto stołeczne Warszawa i podregion warszawski wschodni, wyróżniają się znacznie wyższym poziomem rozwoju niż podregion ostrołęcko-siedlecki. Obszar ten charakteryzuje się wskaźnikami rozwoju ekonomicznego znacznie poniżej średniej krajowej¹⁷. Brak podziału podregionu ostrołęcko-siedleckiego na dwa oddzielne, subregiony ostrołęcki reprezentujący niższy poziom

¹⁶ *Portrety polskich regionów*, GUS, Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2015, s. 100.

¹⁷ A. Struzik, *Współczesne problemy rozwoju województwa mazowieckiego*, „Rocznik Żyrardowski” t. V, WSRL, Żyrardów 2007.

rozwoju w porównaniu z subregionem siedleckim, ma swoje negatywne konsekwencje. W zaistniałej sytuacji głównym celem Strategii rozwoju województwa mazowieckiego jest spójność terytorialna, rozumiana jako zmniejszenie dysproporcji rozwoju w województwie mazowieckim, co w konsekwencji przyczyni się do poprawy jakości życia mieszkańców. Osiągnięcie tego celu będzie możliwe poprzez przyspieszenie wzrostu gospodarczego, generowanego przez rozwój produkcji i przemysłu ukierunkowanego na eksport, szczególnie w branży średnio zaawansowanych i zaawansowanych technologii¹⁸.

Tabela 1. Saldo migracji ludności w podregionach województwa mazowieckiego

Wyszczególnienie	Saldo migracji ludności na pobyt stały ogółem na 1 tys. osób		Saldo migracji wewnętrznych		Saldo migracji zagranicznych	
	2010	2013	2010	2013	2010	2013
woj. mazowieckie	2,5	2,5	12687	13457	690	-104
Podregiony:						
ciechanowsko-płocki	-1,8	-2,3	-1172	-1379	38	-39
ostrołęcko-siedlecki	-2,0	-2,7	-1523	-2031	22	-29
radomski	-2,3	-2,8	-1468	-1658	2626	-72
m.st. Warszawa	2,3	4,8	3492	8189	448	104
warszawski wschodni	8,1	5,5	6216	4370	39	-11
warszawski zachodni	9,5	7,5	7142	5966	117	-57

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Portrety polskich regionów*, GUS 2015, s. 100.

Podregion ostrołęcko-siedlecki zajmuje 1209 tys. ha i jest największym pod względem powierzchni regionem w województwie mazowieckim (34% terenu województwa), liczy 7553 mieszkańców. Jest regionem rolniczym z dominacją przemysłu drzewno-papierniczego oraz produkcją materiałów budowlanych. Podregion ostrołęcko-siedlecki położony jest w północno-wschodniej części województwa i w jego skład wchodzi 10 powiatów. Obszar ten, szczególnie w części północno-wschodniej, jest niedoinwestowany pod względem infrastrukturalnym, ma słabą dostępność do usług publicznych i niewielki potencjał rozwojowy. Do słabych stron podregionu możemy zaliczyć¹⁹:

- zmniejszenie znaczenia funkcji produkcyjnych,
- niski poziom specjalizacji i usieciowienia gospodarki,

¹⁸ *Strategia rozwoju województwa mazowieckiego do 2030 roku, Innowacyjne Mazowsze*, Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie, Warszawa 2013, s. 50.

¹⁹ *Ibidem*, s. 54.

- niski potencjał rozwojowy i absorpcji innowacji obszarów wiejskich, niski poziom dostępu do Internetu i e-usług,
- niskie wykorzystanie wyników badań naukowych w przedsiębiorstwach,
- niska jakość infrastruktury drogowej i kolejowej (w tym dworców i przystanków) oraz słaba dostępność komunikacyjna,
- nasilanie się polaryzacji przestrzennej,
- pogłębiające się zjawisko wykluczenia społecznego,
- niedostosowanie infrastruktury społecznej do potrzeb starzejącego się społeczeństwa, osób niepełnosprawnych,
- niski poziom selektywnej zbiórki i odzysku odpadów komunalnych oraz składowanie odpadów ulegających biodegradacji, trudności w zagospodarowaniu odpadów niebezpiecznych, osadów ściekowych oraz problemy z recyklingiem sprzętu elektrycznego i elektronicznego,
- niezadowolający poziom retencji oraz stan urządzeń przeciwpowodziowych, brak polderów zalewowych; zabudowywanie obszarów zalewowych,
- przestarzałe technologie produkcji, przesyłania i dystrybucji energii elektrycznej, wysoka emisyjność źródeł energii.

W podregionach występuje również znaczne bezrobocie, w powiecie makowskim w 2012 roku odnotowano jeden z najwyższych w województwie odsetek długotrwale bezrobotnych, wynoszący 64,4% ogółu bezrobotnych. W tym samym czasie pięć powiatów wyróżniało się najwyższym udziałem bezrobotnych poniżej 25 roku życia w ogólnej liczbie bezrobotnych (sokołowski – 29,8%, ostrołęcki – 28,9%, węgrowski – 28,9% siedlecki – 28,2% oraz łosicki – 28,0%). Zakres usług skoncentrowanych w obrębie istniejącej sieci miast jest niewystarczający, zbyt niski jest poziom dochodów własnych oraz poziom inwestycji w pozarolniczych działach gospodarki²⁰.

Ze względu na wskaźnik PKB na 1 mieszkańca, który kształtował się na poziomie 76,1% wartości krajowej, Samorząd Województwa Mazowieckiego postuluje włączenie tej jednostki statystycznej NTS 3 do interwencji z poziomu krajowego w ramach programu rozwoju dla Polski Wschodniej. Przeważającą część mieszkańców stanowi ludność zamieszkująca obszary wiejskie.

Wśród działań kierowanych do OSI ostrołęcko-siedleckiego na tle strategicznych kierunków rozwoju województwa wymienić należy²¹:

- Poprawę dostępności komunikacyjnej obszaru, poprzez m.in.
 - modernizację połączenia kolejowego Ostrołęka – Warszawa,
 - budowę autostrady A2 do wschodnich granic województwa,

²⁰ Ibidem, s. 83.

²¹ Ibidem.

- odtworzenie połączenia kolejowego Siedlce – Ostrołęka – Olsztyn w celu rozwoju przewozów pasażerskich i towarowych.
- Rozwój specjalizacji przemysłowych obszaru, w tym:
 - umacnianie specjalizacji przemysłu: energetycznego, papierniczego, drzewnego, maszynowego, metalowego.
- Poprawę jakości i dostępności usług publicznych, poprzez:
 - rozwój uniwersytetu w Siedlcach,
 - utworzenie publicznej wyższej szkoły zawodowej w Ostrołęce.
- Przekształcenia w rolnictwie, w tym głównie:
 - sprzężenie potencjału naukowego z sektorem rolniczym subregionu w celu zwiększenia efektywności sektora rolniczego,
 - wspieranie grup producenckich w zakresie surowców energetycznych, mleczarstwa, produkcji owoców i warzyw, pszczelarstwa.

Polityka prowadzona wobec tego obszaru powinna wpływać na podniesienie jakości życia i polepszenie warunków prowadzenia działalności gospodarczej (m.in. poprzez uzupełnienie istniejącej infrastruktury komunikacyjnej) oraz wykształcenie zdolności absorpcyjnych obszaru, a zwłaszcza ośrodków miejskich (Ostrołęki i Siedlec). Ważnym elementem prowadzonej polityki powinno być zwiększenie dostępu do usług publicznych oraz wykorzystanie w gospodarce podregionu potencjału sektora rolniczego.

Analiza dochodów gmin podregionu ostrołęcko-siedleckiego

Do analizy dochodów gmin należących do podregionu ostrołęcko-siedleckiego posłużono się danymi wtórnymi Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) z lat 2013-2015. Strukturę i dynamikę dochodów gmin w tym podregionie przedstawiono w tabeli 2.

Dochody ogółem podzielono na trzy główne kategorie, tj.: dochody własne, dotacje i subwencje. W gminach wiejskich podregionu ostrołęcko-siedleckiego zarówno dochody własne, dotacje, jak i subwencje wykazywały tendencję wzrostową. Jedynie w 2014 roku odnotowano spadek subwencji o 15 mln 158 tys. zł, czyli o 2,73% w stosunku do roku poprzedniego. Zarówno w roku 2014, jak i 2015 dynamika dochodów ogółem była dodatnia i w roku 2014 dochody wzrosły o 3,09% w stosunku do roku poprzedniego, zaś w 2015 r. wzrost ten wynosił 11,18% w stosunku do roku 2013. Najwyższy wzrost dynamiki odnotowano w 2015 roku w stosunku do roku 2013 na poziomie dotacji. Wzrost ten wyniósł 61 mln 857 tys. zł i stanowił 118,95% wartości dotacji z 2013 roku.

Tabela 2. Dochody gmin wiejskich (w mln zł) w podregionie ostrołęcko-siedleckim w latach 2013-2015

Wyszczególnienie	Lata			Struktura (w %)			Dynamika 2013 -100	
	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2014	2015
Dochody własne	398 843	440 598	472 384	31,15	33,37	33,18	110,47	118,44
Dotacje	326 498	339 515	388 355	25,50	25,72	27,28	103,99	118,95
Subwencje	555 181	540 023	562 971	43,35	40,91	39,54	97,27	101,40
Dochody ogółem	1280 522	1320 136	1423 710	100,00	100,00	100,00	103,09	111,18

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Bank Danych Regionalnych, GUS 2013, 2014, 2015.

Największy udział wśród dochodów ogółem wykazywały subwencje (39,5-43,4%), natomiast najmniejszy dotacje (25,5-27,3%). Z kolei dochody własne stanowiły najmniejszy udział w ogólnych dochodach w 2013 roku i wynosiły 31,15%. W kolejnym roku dochody wzrosły do poziomu 33,37% i nieznacznie spadły w 2015 roku. W przypadku dotacji najmniejszy udział odnotowano również w 2013 roku - wynosił on 25,5% ogólnych dochodów.

W kolejnych latach ich udział wzrósł do poziomu 27,28% dochodów ogółem. Z kolei udział subwencji w strukturze dochodów gmin był najwyższy w 2013 roku i wynosił 43,35%, w 2014 roku nastąpił spadek subwencji o 2,34%. W kolejnym roku również nastąpił spadek udziału subwencji w dochodach do poziomu 39,54%.

Podstawowe wskaźniki dochodów ogółem *per capita* gmin wiejskich podregionu ostrołęcko-siedleckiego obliczono na podstawie konstrukcji szeregów rozdzielczych z przedziałami klasowymi w latach 2013-2015. Wyniki uzyskane w ciągu trzech lat przedstawiono w tabeli 3.

W 2013 roku dochody ogółem gmin w tym podregionie wynosiły średnio 3181,89 zł na jednego mieszkańca. Dominujące dochody na jednego mieszkańca gmin podregionu ostrołęcko-siedleckiego osiągnęły wartość 3045,20 zł. 25% gmin wiejskich w podregionie w 2013 r. osiągnęło dochody w przeliczeniu na jedną osobę co najwyżej równe 2765,71 zł, a w 75% gmin wiejskich dochody na jednego mieszkańca wynosiły co najmniej 3437,20 zł. W 2013 r. 50% gmin (37 gmin) znajdujących się na terenie podregionu ostrołęcko-siedleckiego osiągnęło dochody na jedną osobę w wysokości co najwyżej 3155,18 zł, natomiast połowa gmin osiągnęła dochody na jednego mieszkańca w wysokości co najmniej 3155,18 zł.

Tabela 3. Zmienne statystyczne dochodów *per capita* w gminach wiejskich podregionu ostrołęcko-siedleckiego w latach 2013-2015

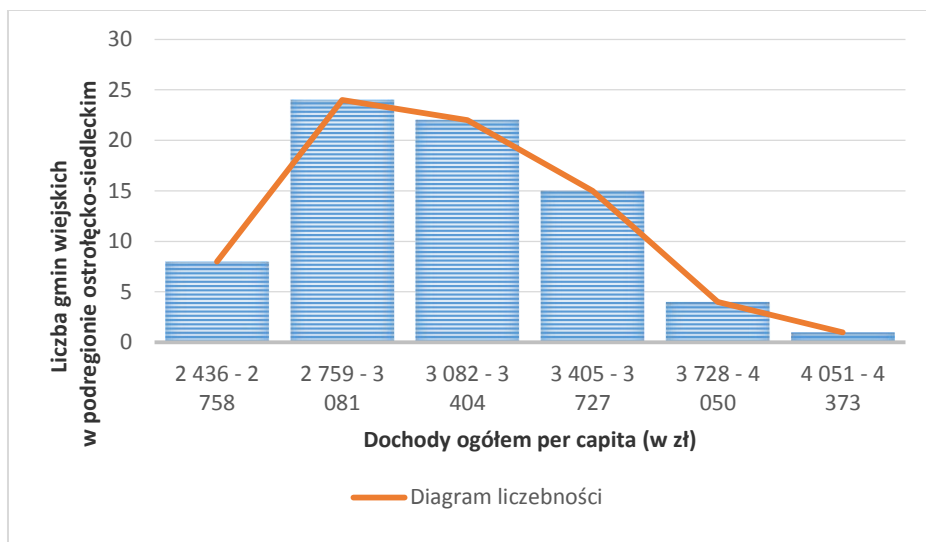
Zmienne statystyczne	Wartość zmiennej statystycznej		
	2013 r.	2014 r.	2015 r.
Średnia arytmetyczna	3181,89 zł	3277,14 zł	3472,53 zł
Modalna	3045,20 zł	3197,80 zł	3268,50 zł
Wartość min.	2434 zł pow. ostrołęcki gm. Rzekuń	2680 zł pow. siedlecki gm. Przesmyki	2731 zł pow. sokołowski gm. Sterdyń
Wartość max.	4365 zł pow. makowski gm. Płoniawy-Bramura	4501 zł pow. przasnyski gm. Jednoróżec	5565 zł pow. wyszkowski gm. Somianka
Kwartył pierwszy	2765,71 zł	2980,00 zł	3066,56 zł
Mediana	3155,18 zł	3255,95 zł	3383,41 zł
Kwartył trzeci	3437,20 zł	3562,71 zł	3701,65 zł
Odchylenie przeciętne	296,339 zł	316,383 zł	380,689 zł
Współczynnik zmienności	9,31%	9,65%	10,96%
Odchylenie ćwiartkowe	335,746 zł	291,353 zł	317,546 zł
Rozstęp	1931 zł	1821 zł	2834 zł
Współczynnik skośności	0,46	0,25	0,53
Kierunek asymetrii	prawostronna	prawostronna	prawostronna
Współczynnik skupienia	2,73	3,10	4,26

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bank Danych Lokalnych, GUS, 2014, 2015, 2016.

W 56 gminach wiejskich w podregionie w 2013 r. dochody na jednego mieszkańca wynosiły co najwyżej 3437,20 zł, zaś tylko w 18 gminach dochody były wyższe bądź równe 3437,20 zł. Odchylenie przeciętne w 2013 r. różniło się o 296,339 zł od średnich dochodów gmin wiejskich w podregionie (3181,89 zł). Współczynnik zmienności w 2013 r. wynosił 9,31% i był niższy od 35%, co wskazuje, że zróżnicowanie dochodów gmin wiejskich było bardzo małe, natomiast średnia arytmetyczna dochodów dobrze charakteryzowała tendencję centralną. Wobec powyższego można stwierdzić, że badana zbiorowość była jednorodna. Współczynnik asymetrii 2013 r. wynosił 0,46, co wskazuje na asymetrię umiarkowaną. Kierunek asymetrii był prawostronny, na co wskazują wartości miar tendencji centralnej, tj.: średniej arytmetycznej, mediany i modalnej.

W 2013 roku wartość średnich dochodów gmin wiejskich wynosiła 3181,89 zł i była większa od mediany (3155,18 zł) i modalnej (3045,20 zł). Histogram liczebności prosty dochodów gmin wiejskich w 2013 r. przedstawiono na rysunku 2.

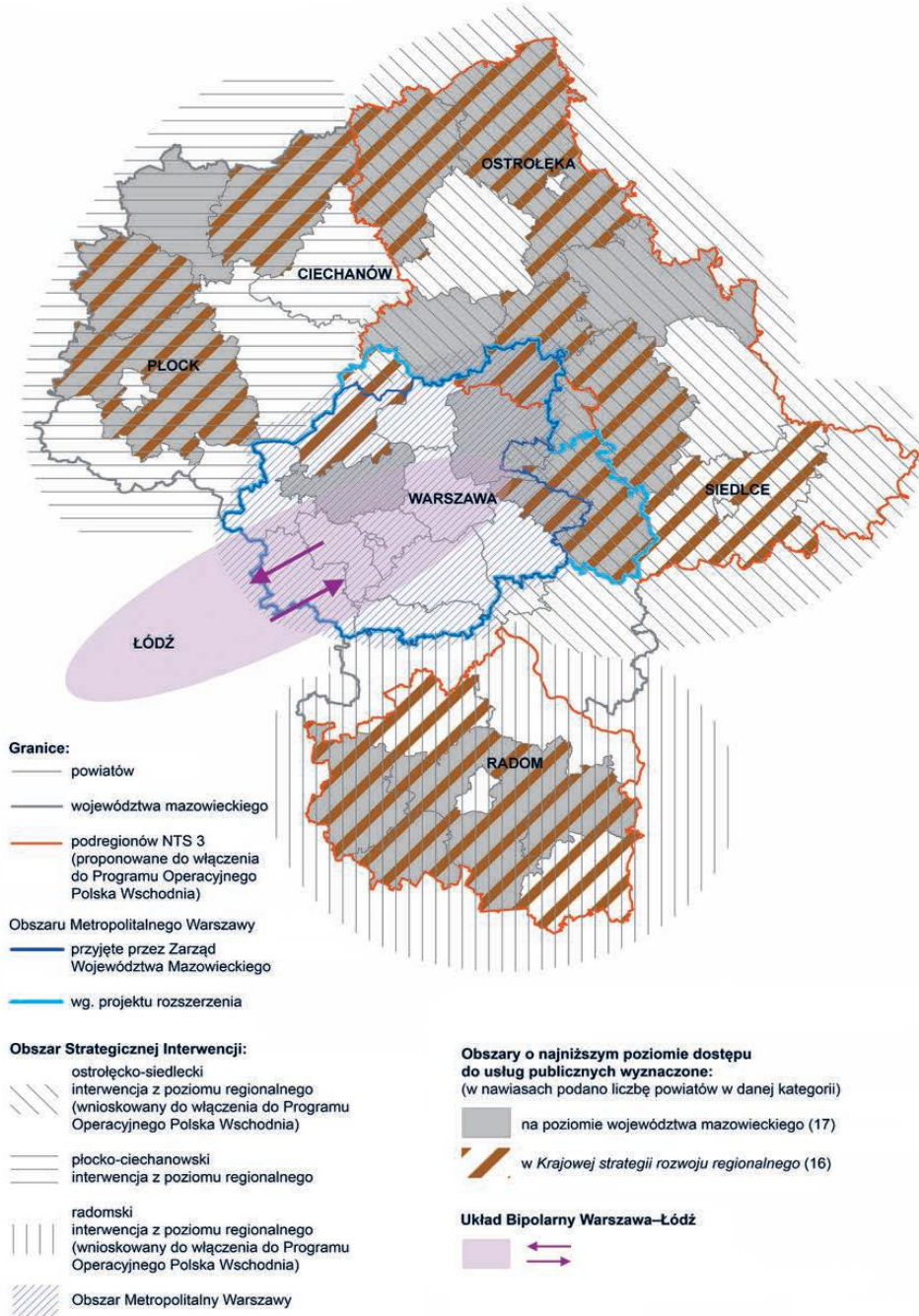
Współczynnik skupienia (Kurtoza) w 2013 roku wynosił 2,73 i był mniejszy od 3, co oznacza mniejszą koncentrację wokół średnich dochodów w przeliczeniu na jednego mieszkańca w gminach wiejskich podregionu niż w rozkładzie normalnym. Z kolei w 2014 r. średnie dochody na jednego mieszkańca w badanych gminach kształtowały się na poziomie 3277,14 zł. Najczęściej występujące dochody na jednego mieszkańca w 2014 roku osiągnęły wartość 3 197,80 zł. W 25% gmin należących do podregionu dochody na jednego mieszkańca kształtowały się na poziomie co najwyżej 2980 zł, zaś w 75% gmin na poziomie co najmniej 2980 zł.

Rysunek 1. Histogram dochodów gmin wiejskich w 2013 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS 2014.

Połowa badanych gmin w 2014 r. osiągnęła dochody *per capita* w wysokości co najwyżej 3255,95 zł, zaś 50% co najmniej 3255,95 zł (rys. 3). W 56 gminach dochody na jednego mieszkańca wynosiły co najwyżej 3 562,71 zł. Dochody nie mniejsze niż 3 562,71 zł w przeliczeniu na jedną osobę osiągnęło 18 gmin wiejskich. W 2014 r. odchylenie przeciętne wynosiło 316,383 zł, co oznacza, że od średnich dochodów wynoszących 3277,14 zł odchyłały się o wskazaną wartość (316 zł). Współczynnik zmienności był niższy od 35% i kształtował się na poziomie 9,65%, co świadczy o bardzo małym rozproszeniu, zaś średnia wartość dobrze charakteryzowała średni poziom dochodów gmin wiejskich. Zatem badaną zbiorowość można uznać podobnie jak w roku poprzednim za jednorodną.

Rysunek 2. Podregiony województwa mazowieckiego
 Źródło: *Strategia rozwoju województwa mazowieckiego...* dz. cyt., s. 82.

Siła asymetrii była słaba, współczynnik wynosił 0,26 i był jednocześnie znacznie niższy w porównaniu z rokiem poprzednim, co wskazuje na zmniejszanie się dysproporcji dochodów gmin w danym roku. Kierunek asymetrii był prawostronny (rysunek 3). Wartość współczynnika skupienia była nieznacznie wyższa od 3 i wynosiła 3,1, co wskazuje na koncentrację wokół średnich dochodów bardzo zbliżoną do rozkładu normalnego.

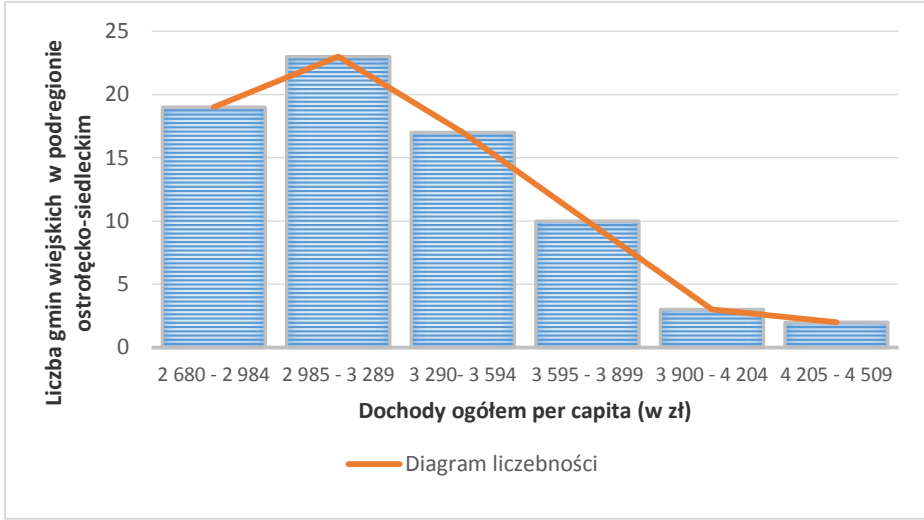
Średnie dochody w 2015 r. w badanych gminach podregionu ostrołęckiego wynosiły 3472,53 zł w przeliczeniu na jedną osobę. Dominujące dochody (modalna) w gminach na terenie podregionu ostrołęckiego-siedleckiego kształtowały się na poziomie 3 268,50 zł na jednego mieszkańca.

25% gmin w 2015 roku posiadało dochody na jedną osobę w wysokości co najwyżej 3066,56 zł, natomiast 75% gmin co najmniej 3066,56 zł.

W 2015 r. 50% gmin na terenie podregionu ostrołęckiego-siedleckiego osiągnęło dochody na poziomie co najwyżej 3383,41 zł *per capita*, zaś 50% na poziomie co najmniej tej kwoty. Z kolei 75% gmin osiągnęło dochody na jednego mieszkańca na poziomie co najwyżej 3701,65 zł na jedną osobę, zaś nie mniej niż ta kwota na osobę posiadało tylko 25% gmin w podregionie. Dochody odchyłały się przeciętne o 380,689 zł od średnich dochodów badanych gmin (3472,53 zł) w tym roku.

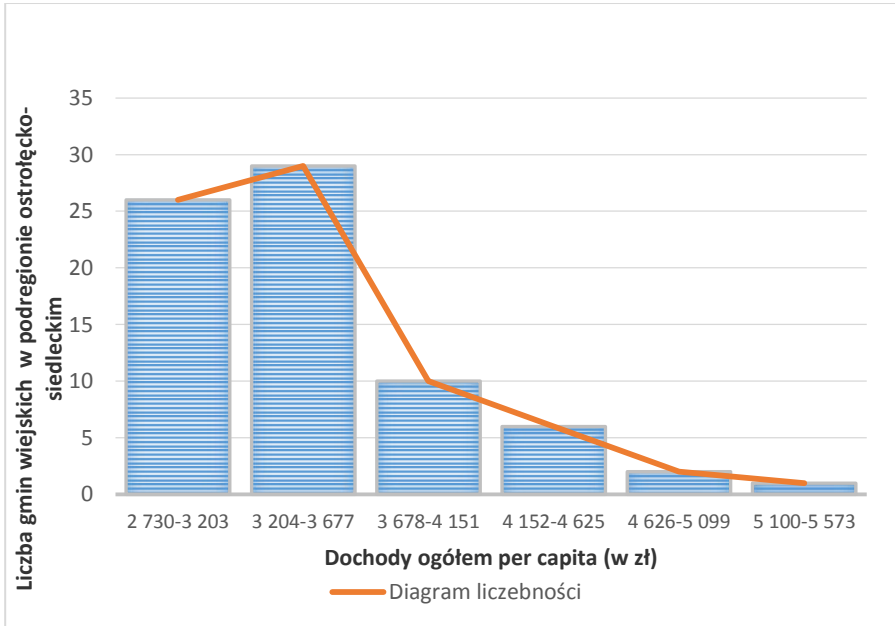
Współczynnik zmienności w 2015 roku kształtował się na poziomie 10,96%, rozproszenie było nieznacznie większe w porównaniu do poprzednich lat. Fakt ten pozwala stwierdzić, że zróżnicowanie dochodów było słabe. Współczynnik skośności wynosił 0,53 i wskazywał umiarkowaną asymetrię prawostronną. Graficzną interpretację asymetrii dochodów badanych gmin w 2015 r. przedstawiono na rysunku 4.

W 2015 roku współczynnik skupienia był znacznie wyższy i wynosił 4,26, co oznacza, że miesięczne dochody na jednego mieszkańca w gminach podregionu ostrołęckiego-siedleckiego były bardziej skupione wokół średnich dochodów. W tym przypadku krzywa liczebności była bardziej wysmukła niż w rozkładzie normalnym.

Rysunek 3. Histogram dochodów gmin wiejskich w 2014 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS 2015.

Rysunek 4. Histogram dochodów gmin wiejskich w 2015 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS 2016.

Ocena rozwoju gmin w podregionie ostrołęcko-siedleckim

W celu oceny rozwoju gmin wiejskich podregionu ostrołęcko-siedleckiego przeprowadzono analizę miar dynamiki, indeksów jednopodstawowych dochodów na jednego mieszkańca na przestrzeni trzech lat. Zmiany te przedstawiono w tabeli 3. W gminach w podregionie ostrołęcko-siedleckim wartość średnich dochodów w analizowanym okresie była najniższa w 2013 r., natomiast najwyższa w 2015 r. W 2015 roku nastąpił wzrost średnich dochodów w stosunku do roku 2013 aż o 9,13%, natomiast w 2014 roku w stosunku do 2013 roku wzrost ten był na poziomie około 3%.

Tabela 3. Dynamika zmiennych statystycznych dochodów gmin wiejskich w podregionie ostrołęcko-siedleckim w latach 2013-2015

Zmienne statystyczne	Wartość zmiennej statystycznej			Dynamika (w %): 2013 r. = 100	
	2013 r.	2014 r.	2015 r.	2014 r.	2015 r.
Średnia arytmetyczna	3181,89 zł	3277,14 zł	3472,53 zł	102,99	109,13
Modalna	3045,20 zł	3197,80 zł	3268,50 zł	105,01	107,33
Kwartyl pierwszy	2765,71 zł	2980,00 zł	3066,56 zł	107,75	110,88
Mediana	3155,18 zł	3255,95 zł	3383,41 zł	103,19	107,23
Kwartyl trzeci	3437,20 zł	3562,71 zł	3701,65 zł	103,65	107,69
Odchylenie przeciętne	296,339 zł	316,383 zł	380,689 zł	106,76	141,34

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2014, 2015, 2016.

Wartość modalnej w gminach wiejskich podregionu ostrołęcko-siedleckiego kształtował się na poziomie od 3045,2 zł w 2013 roku do 3268,50 zł w 2015 roku miesięcznych dochodów na jednego mieszkańca. W 2015 roku nastąpił wzrost w stosunku do roku bazowego dominujących dochodów w podregionie o 7,33%, natomiast w 2014 r. wzrost ten był odnotowany zaledwie na poziomie 5%.

Kwartyl pierwszy miesięcznych dochodów na jedną osobę w gminach podregionu ostrołęcko-siedleckiego wskazywał tendencją wzrostową. W 2014 roku wartość tego wskaźnika w porównaniu z rokiem poprzednim wzrosła o 7,75%. Podobnie w 2015 roku wzrost ten był zbliżony i wynosił około 11% w stosunku do 2013 roku. Mediana dochodów w przeliczeniu na jedną osobę w badanych gminach podobnie jak w przypadku kwartyła pierwszego miała również tendencję

wzrostową. Wzrost dochodów 50% gmin odnotowano w 2014 roku w stosunku do roku poprzedniego i wyniósł on około 3%, natomiast w 2015 roku w stosunku do 2013 roku wzrost wyniósł ponad 7%. W przypadku dochodów gmin kwartyła trzeciego nastąpił podobny wzrost jak w przypadku mediany o około 7% w 2015 roku w stosunku do 2013 roku.

Wskaźnik odchylenia przeciętnego dochodów na jednego mieszkańca w gminach na terenie podregionu ostrołęcko-siedleckiego w 2013 roku wynosił 296,3 złotych, zaś w kolejnym roku wzrósł o 7% do poziomu 316,4 zł, a następnie odchylenie znacznie wzrosło o 41,3% w 2015 roku i wynosiło 380,7 zł.

Analizując dochody na jednego mieszkańca w gminach w podregionie ostrołęcko-siedleckim, stwierdzono, że w latach 2014-2015 odnotowano wzrost wysokości tych dochodów. Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, że w 2014 roku w stosunku do roku 2013 tendencja wzrostowa tych dochodów była zdecydowanie niższa niż w 2015 roku w porównaniu do poprzedniego roku 2014.

W 2014 roku wzrost dochodów w porównaniu do roku 2013 wynosił średnio około 3%, natomiast w 2015 roku w stosunku do roku poprzedniego dochody te wzrosły o około 6%. Dodatkowo w 2014 roku odnotowano wzrost względem roku poprzedniego wskaźników poszczególnych kwartyli oraz odchylenia przeciętnego. W pierwszym przypadku wzrost ten wynosił od 3 do 7%, natomiast w drugim przypadku wzrost ten był na poziomie około 7%.

Na podstawie przeprowadzonej analizy dochodów na jedną osobę w gminach wiejskich znajdujących się w podregionie ostrołęcko-siedleckim w latach 2013-2015 można zauważyć systematyczny wzrost tych dochodów na jednego mieszkańca. Wzrost wartości współczynnika zmienności w 2015 roku ponad 10% świadczy o wzrastającej dyspersji dochodów w badanym podregionie. Na podstawie przeprowadzonej analizy można również zaobserwować zwiększającą się siłę asymetrii prawostronnej, której współczynnik w 2015 r. wynosił 0,43 (wzrost z asymetrii słabej do umiarkowanej). Natomiast w 2014 r. współczynnik ten był równy 0,25, co oznacza słabą asymetrię prawostronną.

Zakończenie

Gmina wiejska jako najmniejsza jednostka samorządu terytorialnego jest najlepiej wyposażona w możliwości zarządzania obszarami wiejskimi. Zgodnie z Konstytucją RP to gmina ma za zadanie wykonywać wszystkie zadania publiczne, o ile nie są one zarezerwowane dla innych określonych ustawowo bądź konstytucyjnie organów. Gmina ma również zapewnioną samodzielność działania, co pozwala na wykonywanie zadań według własnego programu, bez ingerowania innych jednostek samorządowych. Zasady działania gminy reguluje ustawa o samorządzie gminnym, na mocy której gmina wykonuje zadania własne i zlecone,

co daje jej możliwość optymalnego i efektywnego zaspokajania potrzeb lokalnej społeczności. Statut gminy jest aktem wyrażającym zadania gminy oraz jej organów, zawierającym wszelkie niezbędne przepisy. Jest on aktem prawa miejscowego. Realizacja zadań przez gminę jest możliwa dzięki posiadanemu majątkowi: dochodom własnym, dotacjom i subwencjom.

Zakres badań pozwolił na wskazanie udziału najważniejszych kategorii wpływów budżetowych gmin wiejskich podregionu, z uwzględnieniem ich dynamiki. Wyniki przeprowadzonych analiz wskazują m.in. niesamodzielność budżetową, ponieważ dochody własne stanowią w wielu gminach zbyt mały udział całkowitych wpływów budżetu.

Zaobserwowana tendencja polaryzacji rozwoju w centrum województwa mazowieckiego dystansuje obszary peryferyjne podregionu ostrołęcko-siedleckiego. Analiza rozwoju gospodarczego gmin wiejskich na Mazowszu pozwoliła na pokazanie zróżnicowania wewnątrzregionalnego. W latach 2013-2015 mimo wzrastających średnich dochodów w przeliczeniu na jednego mieszkańca gminy, jak również systematycznego wzrostu modalnej i mediany dochodów, zróżnicowanie poziomu dochodów wzrosło. W badanych gminach wiejskich podregionu ostrołęcko-siedleckiego w latach 2013-2015 zaobserwowano wzrost siły asymetrii prawostronnej ze słabej do umiarkowanej. Wzrost siły asymetrii świadczy o zwiększaniu się dyspersji dochodów, co jednocześnie wpływa na pogłębianie się dysproporcji w rozwoju podregionu, a to z kolei może być związane ze spadkiem efektywności zarządzania w badanych jednostkach samorządowych.

Jednocześnie należy podkreślić, że problem dywergencji regionalnej występuje w sposób naturalny i jest charakterystyczny dla regionów stołecznych. Jak potwierdziły wyniki badania, zróżnicowanie powstaje w wyniku polaryzacji rozwoju w centrum regionu, co dystansuje obszary wiejskie. Charakteryzują się one zdecydowanie niższym poziomem rozwoju społecznego i gospodarczego. Ponadto miasta subregionalne (Warszawa, Ciechanów, Płock, Siedlce, Radom, Ostrołęka) tylko w ograniczonym zakresie pełnią funkcję lokalnych centrów rozwoju. Może to świadczyć o kryzysie modelu dyfuzyjnego, który bazuje na tworzeniu warunków do rozprzestrzeniania się rozwoju na obszary otaczające, w tym peryferyjne.

Bibliografia

- Bajerski A., *Przegląd wybranych teorii rozwoju regionalnego*, [w:] *Rola obszarów metropolitalnych w polityce regionalnej i rozwoju regionalnym*, red. W. Kisiąta, B. Stępiński, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Poznań 2013.
- Borodo A., *Samorząd terytorialny. System prawno-finansowy*, LexisNexis, Warszawa 2004.

- Bank Danych Lokalnych 2010-2016, GUS, Warszawa 2017.
- Dolnicki B., *Samorząd terytorialny*, LEX a Wolters Kluwer business 2009.
- Hausner J., *Koncepcja modelu polityki rozwoju społeczno-gospodarczego*, [w:] *Zarządzanie strategiczne rozwojem*, red. J. Górniak, S. Mazur, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U 1997, nr 78, poz. 483).
- Kornberger-Sokołowska E., *Finanse jednostek samorządu terytorialnego*, LexisNexis, Warszawa 2012.
- Kosek-Wojnar M., Surówka K., *Podstawy finansów samorządu terytorialnego*, PWN, Warszawa 2007.
- Łuczak A., *Wielokryterialne metody ilościowe w diagnozowaniu i modelowaniu rozwoju lokalnego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu, Poznań 2016.
- Patrzalek L., *Finanse samorządu terytorialnego*, Wrocław 2010.
- Popławski M., *Formalne wymogi stanowienia prawa w gminach*, „Finanse Komunalne” 2007, nr 3.
- Portrety polskich regionów*, GUS, Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2015.
- Rozwój zrównoważony*, Mazowiecki Ośrodek Badań Regionalnych, Warszawa 2017.
- Strategia rozwoju województwa mazowieckiego do 2030 roku*, *Innowacyjne Mazowsze*, Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie, Warszawa 2013.
- Struzik A., *Współczesne problemy rozwoju województwa mazowieckiego*, „Rocznik Żyrardowski”, t. V, WSRL, Żyrardów 2007.
- Ustawa z dnia 13 listopada 2003 roku o dochodach jednostek samorządu terytorialnego (Dz.U. 2003 nr 203 poz. 1966).
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (Dz.U. 2001, Nr 142, poz. 1591).
- Wójcik M., *Wiejski obszar peryferyjny w koncepcjach geograficznych*, [w:] *Wiejskie obszary peryferyjne – uwarunkowania i czynniki aktywizacji*, red. M. Wesołowska, *Studia obszarów wiejskich 26*, Komisja Obszarów Wiejskich Polskiego Towarzystwa Geograficznego, Warszawa 2011.

